

gència memorística i facilitar-ne l'aprenentatge. Uns objectius encomiables que la lectura del text resultant mostra que han estat assolits amb escreix. Que sigui per molts anys!

Mar MASSANELL I MESSALLES
Universitat Autònoma de Barcelona

INSTITUTO DA LINGUA GALEGA (2016): *Atlas Lingüístico Galego. Volume VI. Léxico. Terra, plantas e árbores*. A Coruña / Santiago de Compostela: Fundación Barrié / Universidade de Santiago de Compostela, 731 p.

Instituto da Lingua Galega, com a representació corporativa, figura a continuació del títol genèric d'*Atlas Lingüístico Galego* a la portada d'aquest volum, el sisè de l'atles, que comença a publicar-se el 1990. És a la portada interior on es relacionen els noms d'una sèrie de persones vinculades a la publicació del nou volum, i em sembla de justícia reproduir-los aquí: Constantino García¹ i Antón Santamarina com a directores; Rosario Álvarez Blanco, Francisco Fernández Rei i Manuel González González com a investigadors; el mateix Francisco Fernández Rei com a coordinador; i, com a redactors, de nou Fernández Rei i, a més, Raquel Alonso Parada, Irene Bravo Pérez, Ana García García, Carme Hermida Gulías, Rosa Mouzo Villar, Noa Pérez González, Xacinta Varela Martínez i Mª Luísa Vázquez Freire.

La pàgina de gratitud prèvia a la introducció assenyala la incorporació de la universitat compostelana com a coeditora des d'aquest volum VI, i assenyala al darrer paràgraf la pretensió, ja expressada en volums anteriors, de presentar al món científic una mostra del gallec modern, «tradicionalmente ignorado e mal coñecido polos romanistas» (p. 7).

La «Introducción» (p. 11-19), que recorda en un primer paràgraf els anys de publicació dels volums previs i els temes que aquests van abordar, ens fa veure que el present volum és el tercer dedicat al lèxic, i reitera al segon paràgraf l'esperit «romanístic» de l'obra, per tal com aquesta «trata de ofrecer unha visión da realidade que permita a comparación con outros dominios románicos e mesmo non románicos» (p. 11). Tot seguit, la introducció informa sobre les pautes que han guiat la confecció del volum i la presentació de les dades. Ressegueixo els diferents apartats amb la indicació dels corresponents epígrafs.

1. «Procedencia dos materiais». A les 167 enquestes realitzades a Galícia i terres contigües d'Astúries, Lleó i Zamora entre els anys 1974 i 1977, se n'hi afegeixen ara algunes que es van repetir o completar després de la publicació del volum anterior (2005): concretament, el 2008, a tres punts de la província de la Corunya (C. 30, C. 35, C. 44); i el 2009, en un d'aquesta mateixa província (C. 29) i en un altre de la de Lugo (L. 31). Les dades proporcionades per les noves enquestes sovintegen en la informació addicional de les notes corresponents a cada mapa (vegeu més avall). La informació aplegada al volum procedeix dels apartats «Accidentes topográficos. O espazo e as súas relacións» i «Plantas» del qüestionari de l'atles, així com de les observacions dels informants que anaven més enllà de la resposta estricta a les preguntes del qüestionari. Els autors, tal com en volums anteriors, assenyalen el caràcter complementari del *Glosario de voces galegas de hoxe* que va recollir i publicar el 1985 Constantino García a partir de les dades de 45 treballs (memòries de llicenciatura i tesis doctorals) que ell mateix havia dirigit entre 1968 i 1984 a la Universitat de Santiago. Completen aquest apartat dues relacions de punts d'enquesta (amb versions actualitzades d'alguns topònims, segons els dictàmens de la Comissió de Toponímia de la *Xunta de Galicia*): per províncies² i per ordre alfabètic dels *concellos* (o municipis). Es consignen per a cada punt les entitats administratives tradicionals de *lugar*, *parroquia* i *concello*

1. Traspasat l'any 2008. Vegeu, dins dels *Estudis Romànics* (vol. 32, 2010, p. 619-675), la necrològica escrita per Manuel González González.

2. Amb la lletra majúscula inicial de cada província seguida d'un punt i el número del lloc enquestat. Així figura en aquestes dues relacions i en les informacions de les notes. Però sense punt, als mapes.

(de més petita a més gran) tant a Galícia com a Astúries; només les de *lugar* i *concello*, a les demarcacions de Lleó i Zamora.

2. «Mapas: elaboración e ordenación». El conjunt de mapes, relatius a la terra com a espai natural, les plantes i els arbres, respon a una numeració bàsica de 272. Poden ser de diversos tipus: *a*) qüestió única = mapa únic; *b*) qüestió única = diversos mapes, distingibles per una lletra adjunta al número corresponent (multipliquen la quantitat real de mapes: en total, 320); *c*) mapes de significats i *d*) mapes de síntesi. El bloc corresponent a la terra (116 mapes, numeració de l'1 al 96) deixa pas (val a dir que sense separació explícita al cos de l'atles) a un segon de més gruixut, sobre plantes i arbres (204 mapes, numerats del 97 al 272). Aquest remata amb una significativa atenció al lèxic relacionat amb la castanya (22 mapes, del 256 al 272), que reflecteix la seva rellevància en la cultura i l'economia gallegues, tal com es fa notar a la introducció (p. 16). S'anuncia al final d'aquest apartat un annex (p. 667-681) amb informació sobre plantes (científicament identificades, d'identificació dubtosa, o bé desconeguda), procedent de les converses amb els informants més enllà del qüestionari estricte.

3. «A lenda». La llegenda apareix sempre a la part superior de la pàgina de la dreta, de manera que permet, amb el llibre obert, la consulta del mapa corresponent, que figura a la pàgina de l'esquerra. Un màxim de quatre columnes, en general ben atapeïdes d'informació, acull les formes de la llegenda, l'encapçalament de les quals correspon a les geovariants més patrimonials, més representades o més socialitzades a través de l'estàndard. D'altra banda, l'ordenació de formes es regeix per diversos criteris: lexicosemàntic (agrupació per famílies lèxiques), morfològic (així, formes simples i derivades) i sociolingüístic (els castellanismes, a continuació de les respectives sèries lèxiques). La transcripció de les formes és ortogràfica, amb escasses excepcions en què determinats sons es representen segons les pautes de l'Alfabet Fonètic Internacional (AFI) i els criteris establerts al volum III, de fonètica. Val a dir que, de manera sistemàtica, s'inclouen entre les notes de la part inferior de la pàgina les realitzacions fonètiques de cada forma i de les seves variants (vegeu *infra*).

4. «Os símbolos». Els símbols que apareixen als mapes de les pàgines de l'esquerra, i que es reproduïxen a les llegendes de la dreta amb les seves correspondències formals, s'han triat amb una calculada variació de figures i colors (normalment, negre, verd, blau i magenta; en cadascuna de les quatre columnes). El cercle es reserva per a les solucions estàndard; i l'estel, per als castellanismes. Un parell de símbols especials tenen la funció de remetre a informacions addicionals de les notes: ¶, seguit de *outras respostas* al final de la llegenda; †, als punts dels mapes.

5. «Notas». Figuren a sota de la llegenda de les pàgines senars, de la dreta, i presenten una ordenació sistemàtica, relativa als camps següents (no tots coberts en alguns casos, la qual cosa condiona una numeració variable): 1. *Procedencia dos datos* (consigna el número i l'enunciat de les preguntes del qüestionari); 2. *Otras respostas* (quan n'hi ha, escassament); 3. *Realización fonética* (corresponent a les formes de la llegenda); 4. *Información fónica* (permet la localització de les distintes variants al mapa, que utilitza el signe † per remetre a aquesta mena de nota); 5. *Significado e fraseoloxía* (completa igualment informació de punts del mapa amb l'esmentat signe †).³ 6. *Información adicional* (acull, entre altres, dades de les enquestes complementàries de 2008 i 2009). 7. *Información gramatical* (d'escassa freqüència). 8. *Aspectos sociolingüísticos e procesos de cambio* (obren la collita a aquest vessant variacional que els atlas lingüístics de temps enrere solien desatendre).

6. «Transcripción fonética». Adaptada a partir de l'AFI. Tal com s'especifica prèviament, observa els criteris seguits al volum III de fonètica.

El nucli de l'obra (*II. Mapas*), que ja he descrit a bastament en glossar la introducció, l'enceta un mapa de referència amb els punts d'enquesta i els noms de les localitats. Aquesta part ocupa més de sis-cents pàgines (p. 23-663), i una simple ullada permet copsar la riquesa de la informació, subminis-

3. Així, als mapes 13 *Costa*: «En O.5 rexistrouse que hai diferenza de significado entre costa e baixada, aínda que non se especifica»; i 31 *Auga*: «En C.39 recolleuse o refrán *abril augas mil* e en O.27 *a bauga de san Xoán tolle o viño e non dá pan*».

trada de manera metòdica i succinta. Són excepcionals els mapes amb escassa variació lèxica: per exemple, els corresponents a diversos conceptes genèrics com 'aigua' (31. *Auga*), 'fulla' (99. *Folla*), 'pi' (184. *Piñeiro*) o 'fruita' (211. *Froita*). Sovintegen, en canvi, els que aporten gran varietat de designacions i suggereixen motivacions d'allò més diverses, com en el cas del camp semàntic, ja al·ludit, de la castanya, característic de la cultura popular gallega: l'arbre i el fruit, la collita, les formes i els colors de la castanya, la festa tradicional del *magosto*,⁴ etc.

Em crida l'atenció el mapa 252 (*Amendoeira*), que no recull cap testimoni de la forma estàndard que figura al títol, sinó castellanismes als punts que presenten resposta: *almendro*, *almendreiro*, *almen-drero*, *almendreira*, *almendral*. És clar que l'ametller no és un arbre del país i això justifica la importació lèxica a partir del castellà.

D'altra banda, aquest volum, tot i ser consagrat al lèxic, fila prim en el detall de la transcripció fonètica (reservada a les notes), que enriqueix el que la transcripció ortogràfica de la llegenda ja apunta com a indicis de variació formal: vegeu, a tall d'exemple, les 26 formes consignades a les tres primeres columnes de la llegenda del mapa 218 per al tipus lexical *pexego* 'préssec', i les corresponents transcripcions fonètiques de la nota 2.

A més del complement d'informacions encapçalat pel títol de *III. Anexo de plantas* (p. 667-675), que s'anuncia a la introducció, completen l'obra ressenyada el bloc intitulat *IV. Índices do volume* (p. 679-729), que conté un índex correlatiu de mapes⁵ i un altre alfabètic de formes de la llegenda, i l'índex general de la darrera pàgina del volum de l'atles.

Un atles que ha de contribuir amb successius volums i fins a la seva culminació, tal com auguren els autors en els publicats fins ara, a un millor coneixement i reconeixement, per part dels romanistes, del gallec dins del seu context romànic.

José Enrique GARGALLO GIL
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

JULIÀ, Jordi (2016): *Els cants de l'èxode. Figuracions poètiques de l'exili republicà de 1939*. Girona: Documenta Universitària / Càtedra Walter Benjamin de la UdG (Assaig, 2), 172 p.

Claudio Guillén escrivia en l'imprescindible assaig *El sol de los desterrados* (Barcelona: Quaderns Crema, 1995, p. 12-13): «El desafío evidente y provocador de la literatura procedente del exilio, o escrita como respuesta a él, es el carácter recurrente de ciertas circunstancias y coordenadas, o de ciertos sucesos, procesos, conflictos y descubrimientos que se observan tanto en las formas del exilio mismo como en las respuestas de los escritores.» Unes paraules que encaixen, com l'anell al dit, a l'hora de discernir l'objectiu que ha guiat Jordi Julià a escriure el seu darrer llibre, *Els cants de l'èxode. Figuracions poètiques de l'exili republicà de 1939*, amb què va guanyar el II Premi Internacional Memorial Walter Benjamin. L'autor, professor de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada a la Universitat Autònoma de Barcelona, no és un nouvingut a l'hora de tractar el tema de la diàspora ja que n'havia parlat, anteriorment, a *Poètica de l'exili* (2011), centrat en la poesia de Carles Riba, Màrius Torres, Pere Quart, J. V. Foix i Josep Carner; i a *La llengua abrupta. Mercè Rodoreda, una poeta a l'exili* (2013),

4. En relació amb el *magosto*, objecte del darrer mapa de l'atles, vegeu el DRAG (*Diccionario da Real Academia Galega*, s. v.): «1 Comida que consiste fundamentalmente en castañas asadas, polo xeral acompañadas de viño. No inverno, despois de cear, todos os días facemos o magosto na casa. 2 Acción de asar as castañas, que en moitas ocasións se converte nun acontecemento festivo. Os magostos celébranse no mes de novembro». <<http://academia.gal/diccionario/-/termo/busca/magosto>> [Consulta: 22 de gener de 2017].

5. Hauria estat útil, de cara a la consulta de l'atles, un índex alfabètic adicional de títols de mapes.